

LESZEK A. WIERZBICKI*

 <https://orcid.org/0000-0003-2232-448X>

POSELSTWA WOJEWÓDZTW KUJAWSKICH
DO PIERWSZYCH KRÓLÓW RODAKÓW (1669–1690)

Abstract

Legations of Kuyavian Voivodeships
to the First Compatriot Kings (1669–1690)

The subject of legations sent by Kuyavian voivodeships to the royal court has not yet been discussed in historical literature. This work constitutes a supplement to the monograph by Adolf Pawiński devoted to the Kuyavian sejmik in Radziejów, in which these issues were completely ignored. The article makes use of the sejmik records of the Kuyavian voivodeships published by Pawiński, as well as other sources relating to this sejmik found in manuscripts. These include resolutions, instructions and credentials for the deputies, royal responses, letters of advice, and correspondence. This work gives an insight into the legations sent to the first compatriot kings, Michael I and John III Sobieski, through a critical analysis of the sources. Based on the preserved sources, it was possible to determine 12 legations sent to the royal court in the years 1669–1690. Initially, the legations consisted of four, and from 1672, of two persons. Twenty-three names were included among those who were sent to these rulers. They were land officials and representatives of the local nobility who had no offices or dignities. These legations were selected during relational, pre-sejm and mobilization sejmiks.

Keywords: legations, deputies, sejmiks, Kuyavian voivodeships, Michael I, John III Sobieski, seventeenth century, Polish-Lithuanian Commonwealth

---

* Instytut Historii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

 l.wierzbicki1@interia.pl

Nadesłany 4.01.2022; Nadesłany po poprawkach 21.03.2022; Zaakceptowany 5.04.2022

Aktywność szlachty na forum samorządu, którego organem były sejmiki ziemskie, wyrażała się na wielu płaszczyznach. Znaczącą rolę odgrywała w nim komunikacja z innymi województwami oraz z najważniejszymi osobami w państwie. Do realizacji tego rodzaju zadań powoływano reprezentantów miejscowej szlachty, którym powierzano misje o charakterze politycznym lub wojskowym. Byli to przede wszystkim posłowie delegowani na inne sejmiki, a także delegaci szlacheccy kierowani na dwór królewski oraz do ważniejszych dostojników i urzędników państwowych. Ta sfera aktywności sejmikowej jest bardzo słabo rozpoznana w polskiej historiografii, co widać m.in. w monografiach sejmików koronnych, które jedynie sygnalizują tę problematykę.

W okresie panowania pierwszych królów rodaków Michała Korybuta (1669–1673) i Jana III (1674–1696) szlachta województw brzeskokujawskiego i inowrocławskiego nadal gromadziła się na swoich sejmikach w Radziejowie, angażując się w życie polityczne kraju. Kujawianie przedstawiali swoje stanowisko przede wszystkim w instrukcjach poselskich, które wręczano czwórce tamtejszych parlamentarzystów udających się na sejmy Rzeczypospolitej. Między sejmami uczestnicy obrad w Radziejowie wyprawiali również poselstwa na dwór królewski, które miały załatwiać bieżące sprawy, zarówno te o charakterze lokalnym, jak i ogólnokrajowym. Zgodnie z przyjętym zwyczajem pierwsi królowie rodacy udzielali audiencji reprezentantom województw kujawskich, a po ich odbyciu kancelaria koronna przygotowywała dla nich responsy.

Sejmik województw brzeskokujawskiego i inowrocławskiego jako pierwszy doczekał się gruntownej monografii autorstwa Adolfa Pawińskiego¹. Badacz ten opublikował jednocześnie cztery okazałe tomy akt sejmikowych kujawskich², które stanowią podstawę źródłową dla historyków zajmujących się działalnością sejmiku radziejowskiego. W swojej pracy Pawiński pominął jednak kwestię poselstw wysyłanych na dwór królewski, chociaż w opublikowanych przez niego materiałach znalazło się wiele informacji na ten temat. W niniejszym szkicu postanowiono poruszyć tę problematykę, a tym samym dokonać nieznacznego uzupełnienia wspomnianej pracy, która stanowi monumentalne dzieło historiografii polskiej³.

¹ Adolf PAWIŃSKI, *Rządy sejmikowe w Polsce 1572–1795 na tle stosunków województw kujawskich*, Warszawa 1888.

² W artykule wykorzystano trzy tomy tych akt: *Rządy sejmikowe w epoce królów elekcyjnych 1572–1795*, t. 2: *Lauda i instrukcje 1572–1674*, wyd. Adolf PAWIŃSKI (Dzieje ziemi kujawskiej oraz akta historyczne do nich służące), Warszawa 1888 (dalej cyt. DZK, t. 2); *Rządy sejmikowe w epoce królów elekcyjnych 1572–1795*, t. 3: *Lauda i instrukcje 1674–1700*, wyd. Adolf PAWIŃSKI (Dzieje ziemi kujawskiej oraz akta historyczne do nich służące), Warszawa 1888 (dalej cyt. DZK, t. 3); t. 5: *Lauda i instrukcje 1733–1795*, wyd. Adolf PAWIŃSKI (Dzieje ziemi kujawskiej oraz akta historyczne do nich służące), Warszawa 1888 (dalej cyt. DZK, t. 5).

³ Wznowienie tej pracy, wydanej po raz pierwszy w 1888 r., ukazało się w ramach serii „Klasyfikacji Historiografii Polskiej”, zob. Adolf PAWIŃSKI, *Rządy sejmikowe w Polsce 1572–1795 na tle*

Zestawienie poselstw kujawskich z okresu panowania pierwszych królów rodaków zostało sporządzone przede wszystkim na podstawie różnorodnych akt sejmikowych obu województw. Największą wartość mają instrukcje dla posłów udających się na dwór królewski, ale w przypadku sejmiku radziejowskiego dysponujemy tylko jednym takim źródłem. Podobnie wygląda sytuacja z responsami królewskimi, które kancelaria koronna przygotowywała dla reprezentantów Kujawian. Dla omawianego okresu zachowały się jedynie dwa tego typu dokumenty. Najwięcej informacji o poselstwach szlachty kujawskiej dostarczają zachowane lauda sejmikowe i na podstawie tego typu źródeł ustalono większość poselstw. Niestety w uchwałach tych zawarto jedynie niektóre postulaty, jakie otrzymały osoby udające się na dwór królewski. Wzmianki o poselstwach przybyłych do Michała Korybuta i Jana III znajdują się ponadto w niektórych instrukcjach dla posłów wybranych na sejm, a także w awizach z tego okresu oraz w zachowanej korespondencji.

Pierwsze w omawianym okresie poselstwo Kujawianie wydelegowali niepełna dwa miesiące po elekcji pierwszego króla rodaka. W połowie sierpnia 1669 r. w Koronie odbywały się sejmiki przedsejmowe, podczas których szlachta wybrała posłów na zbliżający się sejm koronacyjny Michała Korybuta. Zgromadzeni 13 sierpnia w Radziejowie ziemianie z województw kujawskich wyłonili najpierw swoich reprezentantów do parlamentu Rzeczypospolitej, a następnie wydelegowali czteroosobowe poselstwo do króla elekta. W pierwszej kolejności mieli oni złożyć gratulacje nowemu władcy Rzeczypospolitej, „życząc, aby jkr. m., objąwszy państwa swoje, długo nam i szczęśliwie panując, cale, zupełne i ozdobne sobie imię u potomności w nieśmiertelnej zostawił sławie”. Następnie zamierzano prosić go o interwencję w sprawie wydawania soli, gdyż – jak zapisano w uchwale – podskarbi wielki koronny Jan Andrzej Morsztyn „nie według zwyczaju, ale po złotych 3 od becзки płacenie deklaruje”⁴. Należy też wspomnieć, że jedną z osób wydelegowanych na dwór królewski był starosta gnieźnieński Zygmunt Dąbski, który na tym samym sejmiku otrzymał mandat poselski na zbliżający się sejm koronacyjny⁵.

Odbywający się w Krakowie jesienią 1669 r. sejm koronacyjny Michała Korybuta został zerwany, podobnie jak sejm nadzwyczajny, który obradował w Warszawie wczesną wiosną 1670 r. W zaistniałej sytuacji władca, za radą senatorów, zdecydował o zwołaniu sejmików relacyjnych, wyznaczając im w Koronie

---

stosunków województw kujawskich, wstęp i opr. Henryk OLSZEWSKI (Klasyki Historiografii Polskiej), Warszawa 1978.

⁴ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, [13 VIII] 1669*, [in:] DZK, t. 2, s. 239–241. Posłowie ci mieli również udać się w poselstwie do podskarbiego Morsztyna, „aby more solito za tę sól pensya dawana była”, *ibid.*, s. 241.

⁵ *Instrukcja województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego posłom na sejm, Radziejów, 13 VIII 1669*, [in:] DZK, t. 2, s. 242.

termin na 20 maja tego roku. Odbyte tego dnia zgromadzenie województw kujawskich w Radziejowie miało burzliwy przebieg, gdyż sejmik „bez zwykłego traktowania spraw publicznych spełznął”⁶. Tamtejsza szlachta nie rozjechała się jednak do domów, tylko zawiązała lokalną konfederację. Wybrano również czwórkę posłów, która miała upraszać monarchę o to, aby im „innych już sejmików nie składał i nie naznaczał krom tego, co przy ostatnich wiciach złożony być ma”⁷.

Delegacja Kujawian udała się niezwłocznie do Warszawy, gdzie po odbyciu audiencji otrzymała 28 maja respons królewski. Władca docenił gorliwość ziemian kujawskich, którzy „pod dyrekcją urodzonego Stephana Jaranowskiego kasztelana kowalskiego chwalebłą konfederacją pro defensione ojczyzny i majestatu królewskiego postanowili, spisali i poprzysięgli”. Michał Korybut spełnił prośbę szlachty kujawskiej, oświadczając, że rozkazał wydać „wici pierwsze, jedne za dwoje na pospolite ruszenie”, a w razie konieczności poleci wydać trzecie i ostatnie. Ponadto monarcha obiecał zwołać kolejny sejm⁸.

Podczas zapowiedzianego sejmiku zwyczajnego z 1670 r. parlamentarzyści zdecydowali o powiększeniu liczby wojska koronnego o 12 tys. żołnierzy. Szlachta z większości ziem i województw koronnych nie zrealizowała jednak tej uchwały i sama zadeklarowała się wziąć udział w wojnie z siłami tatarsko-kozackimi. W zaistniałej sytuacji kancelaria koronna rozesłała uniwersały wyznaczające sejmiki mobilizacyjne w Koronie na 12 VI 1671 r. Ziemianie z województw kujawskich, którzy opowiedzieli się za wyprawą pospolitego ruszenia, wyznaczili sobie popis na 6 lipca pod Kowalem. Podczas tego zgromadzenia wybrano również czteroosobowe poselstwo do władcy, aby poinformować go o podjętej w Radziejowie uchwale, a przy tym prosić, „aby potrzebne całej ojczyźnie zdrowie swoje pańskie in discrimen podawać nie chciał i osobą swoją pańską ruszać się nie raczył, aż konwokowawszy wprzód województwa tu blisko Wisły [zgromadzi – L.A.W.]”. Kujawianie poprzez swoich reprezentantów sugerowali także Michałowi Korybutowi, „aby znosić się raczył z postronnymi chrześcijańskimi zwłaszcza pany et cum vicinis, jakoby posiłki od nich mogły być pieniądze, a tak zajadłemu na wszystko chrześcijaństwo

⁶ Respons królewski posłom województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Warszawa 28 V 1670, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej cyt. AGAD), Księgi Grodzkie Radziejowskie, Libri Relationum (dalej cyt. KGR, RL), sygn. 2, s. 1275.

⁷ *Konfederacja województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 20 V 1670*, [in:] DZK, t. 2, s. 281–286; Joachim JERLICH, *Latopisiec albo kroniczka*, t. 2, wyd. Kazimierz W. WÓJCICKI, Warszawa 1853, s. 154–159; Spytek Pstrokoński do Michała Korybuta, [Radziejów?], 21 V 1670, Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, sygn. akcesja 32/52, k. 9v; A. PAWIŃSKI, op.cit., s. 109; Leszek A. WIERZBIICKI, *Pospolite ruszenie w Polsce w drugiej połowie XVII wieku. Ostatnie wyprawy z lat 1670–1672*, Lublin 2011, s. 123–124.

⁸ Respons królewski posłom województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Warszawa, 28 V 1670, AGAD, KGR, LR, sygn. 2, s. 1274–1276.

nieprzyjacielowi bez ruiny całej rzeczyp. per divisionem belli dać się mógł odpór⁹. Należy tu wspomnieć, że wybrani w czerwcu posłowie kujawscy zdali relację ze swej misji podczas zapowiedzianego popisu, który odbył się pod Kowalem na początku sierpnia 1671 r.¹⁰

W trakcie „haniebnego” 1672 r. szlachta brzeskokujawska i inowrocławska dwukrotnie wydelegowała swoich posłów na dwór królewski. Po raz pierwszy dokonano tego wiosną tegoż roku, tuż po zerwaniu sejmu zwyczajnego. W związku z zagrożeniem tureckim Michał Korybut za radą senatu zdecydował o zwołaniu kolejnych obrad i wyznaczył sejmiki przedsejmowe na 27 IV 1672 r. Zgromadzeni tego dnia w Radziejowie Kujawianie wybrali posłów na sejm oraz wyłonili dwuosobową delegację, która miała udać się do stolicy jeszcze przed rozpoczęciem obrad. Delegaci mieli upraszać monarchę, aby „bez żadnej zwłoki trzecie wici, nie czekając sejmu przysłego, z kancelaryj koronnej wydać rozkaz¹¹”. Poselstwo to przykuło uwagę obserwatorów życia politycznego w Rzeczypospolitej, co potwierdzają doniesienia z końca kwietnia 1672 r. Według jednego z zachowanych awizów reprezentanci szlachty kujawskiej mieli prosić o to, „aby KJM trzecie wici wydał i cesarskie przeciwko Turkom zaciągał posielki¹²”.

Po zerwaniu sejmu nadzwyczajnego Michał Korybut nie miał innego wyjścia, jak tylko zwołać szlachtę na pospolite ruszenie. Kujawianie, którzy zastosowali się do królewskiego wezwania, zgromadzili się 3 sierpnia pod Przedeczem. Tam też zdecydowali o wydelegowaniu dwuosobowego poselstwa do władcy. Zachowane laudum wspomina jedynie, że posłów wysłano „w pewnych [...] punktach i artykułach około obrady ojczyzny¹³”.

⁹ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 12 VI 1671*, [in:] DZK, t. 2, s. 334–337; Jacek KANIEWSKI, *Sejmiki koronne wobec problemów wewnętrznych Rzeczypospolitej za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669–1673)* (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach), Katowice 2014, s. 187–188.

¹⁰ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, pod Kowalem, 6 (8) VIII 1671*, Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, sygn. 8355, k. 11–12v.

¹¹ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 27 IV 1672*, [in:] DZK, t. 2, s. 357–362. Informacja o wysłaniu posłów nad dwór królewski, którzy mieli prosić o wydanie trzecich wici na pospolite ruszenie, znalazła się również w drugiej uchwałie przyjętej na tym sejmiku, zob. *Instrukcja województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego posłom na sejm, Radziejów, 27 IV 1672*, [in:] DZK, t. 2, s. 365; L. A. WIERZBICKI, *Pospolite ruszenie w Polsce*, s. 211; J. KANIEWSKI, op.cit., s. 240–241.

¹² *Relacja o sejmiku przedsejmowym województwa krakowskiego, Proszowice, 30 IV 1672*, [in:] *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, wyd. Adam PRZYBOŚ, t. 3: 1661–1673, Wrocław–Kraków 1959, s. 409–410.

¹³ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Przedecz, 3 VIII 1672*, [in:] DZK, t. 2, s. 378–381.

Kolejne informacje o tym poselstwie dostarczają awizy, które spisano w Warszawie w połowie sierpnia 1672 r. Według tychże doniesień posłowie kujawscy „die 12 praesentis mieli audientią; między inszemi osobliwe mieli postulata, aby Król JMć pisał do Rzymu uskarżając się na Księdza Primasa, którego to Województwo nie chcąc uznawać za Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, pro vacanti podało przez Posłów swoich Arcybiskupstwo”¹⁴. Wspomniana audyencja Kujawian odbiła się głośnym echem w kraju, a potwierdzeniem tego jest wydany jesienią 1672 r. *Wywód niewinności* arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski Mikołaja Prażmowskiego. Według niego jeden z posłów kujawskich, starosta przedecki Stanisław Bykowski, „w poselstwie od tegoż sejmiku do króla wysłany wyraźnie powiedział na pokoju królewskim, [...] że wojny tureckiej nie będzie”. Taką bowiem informację miał rozgłaszać „na sejmiku w Radziejowie” wojewoda inowrocławski Paweł Ludwik Szczawiński¹⁵. Wszystko to musiało rzecz jasna zrytować Michała Korybuta, gdyż w tym czasie armia turecka zbliżała się do Kamieńca Podolskiego.

Listę postulatów Kujawian, które spisano 3 VIII 1672 r. pod Przedeczem, znamy dzięki zachowanemu responsowi królewskiemu. Został on wydany przez kancelarię koronną 12 sierpnia, czyli tego samego dnia, w którym posłowie kujawscy mieli audyencję u władcy. W pierwszej kolejności reprezentanci pospolitaków kujawskich mieli prosić Michała Korybuta, aby złożył „sejm konny inquisitionis”, czyli zgromadzenie szlachty w obozie pospolitego ruszenia. Następnie postulowali, aby podskarbi wielki koronny Jan Andrzej Morsztyn, jeden z czołowych malkontentów, wytłumaczył się z „listu francuskiego”, chociaż sprawa ta została wyjaśniona na ostatnim sejmie. Województwa kujawskie domagały się także ponownego sądenia kasztelana poznańskiego Krzysztofa Grzymułtowskiego, którego sprawa była rozpatrywana przed sądem sejmowym dwa lata wcześniej. Nie zapomniano również o liderze malkontentów, czyli prymasie Prażmowskim, i domagano się od niego złożenia wyjaśnień. Na końcu zaś posłowie kujawscy postulowali, aby monarcha skłonił

¹⁴ Warszawa, 14 VIII 1672, [in:] *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1, cz. 2: *Obejmująca pisma od roku 1672 do roku 1674* (Acta Historica res gestas Poloniae illustrantia ab anno 1507 ad annum 1795, t. 2), wyd. Franciszek K. KLUCZYCKI, Kraków 1881, s. 1050–1051, nr 397.

¹⁵ *Wywód niewinności w zadaniu niesłusznem, i na temże ufundowanym wyroku, przeciwko mnie, xiędzu Mikołajowi na Prażmowie i Nieporęcie Prażmowskiemu, z Bożej łaski Arcybiskupowi Gnieźnieńskiego, stolicy Apostolskiej na zawsze posłowi, Prymasowi i pierwszemu Xiążęciu Korony Polskiej i W. X. Litewskiego, tudzież JW. JP. Samuelowi wojewodzie płockiemu, WP. Wojciechowi chorążemu nadwornemu i staroście łomżyńskiemu i JMX. ks. Franciszkowi opatowi sieciechowskiemu sekretarzowi w. koron[nemu], Prażmowskim, braciom moim rodzonym, przez konfederacyę w obozie pod Gołębiem w październiku R. P. 1672*, [in:] *Pamiętniki historyczne*, wyd. Leopold HUBERT, t. 1, Warszawa 1861, s. 218.

Litwinów do udzielenia wsparcia Koronie oraz postarał się o posiłki od cesarza Leopolda I i elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma¹⁶.

Po śmierci króla Michała (1673) nowym władcą Rzeczypospolitej został marszałek i hetman wielki koronny Jan Sobieski, którego wybór został przeprowadzony na polu elekcyjnym pod Warszawą 21 V 1674 r. Pod koniec sejmiku elekcyjnego postanowiono, że sejmiki poprzedzające sejm koronacyjny odbędą się w Koronie 25 czerwca. Wkrótce potem Jan III zdecydował jednak o przesunięciu tych obrad na początek stycznia 1675 r. Mimo tej zmiany Kujawianie zjechali do Radziejowa i 26 VI 1674 r. odbyli sejmik poelekcyjny. Korzystając z okazji, wydelegowano dwuosobowe poselstwo na dwór królewski, aby złożyć gratulacje nowo obranemu władcy, a jednocześnie przedstawić mu swoje postulaty. Z zachowanego laudum wiadomo, że posłowie kujawscy mieli „upraszać króla elekta, „żeby przy szczęśliwej inauguracyjnej panowania swego” ograniczył swawolę żołnierzy, gdyż tamtejsze województwa „saepissimis transmigrationibus wojsk cudzoziemskich ruinę dóbr swoich odnoszą”. Ponadto przedstawiono władcy skargę kasztelana kowalskiego Stefana Jaranowskiego „na pewną chorągiew cudzoziemskiego zaciągu o [...] zranienie urzędnika w dobrach jegomości”¹⁷.

Drugie poselstwo do drugiego króla rodaka szlachta województw kujawskich wydelegowała w 1677 r. Okazją do tego stał się sejmik relacyjny zwołany po pomyślnie zakończonym sejmie nadzwyczajnym. Zgodnie z deklaracją przyjętą na tych obradach Kujawianie zjechali od Radziejowa 10 VI 1677 r. i po wysłuchaniu relacji swoich posłów skierowali na dwór królewski dwuosobową delegację. Miała ona poskarżyć się władcy na ograniczenie „wolności ślacheckich”, gdyż zdaniem uczestników sejmiku na sejmie doszło do wielu nadużyć. Z tego też powodu protestowano przeciwko takim działaniom, pisząc w uchwale, „że konstytucje niektóre na sejmie blisko przeszłym ultra mentem et consensum totius reip[ublicae] cum praejudicio et gravamine libertatis status equestris, a to osobliwie o cle generalnem i ordyncey wojska w służbie Rzeczyp[ospolitej] zatrzymanego, także i innych wiele, które extraordinarie są stanowione”. Warto też wspomnieć, że ziemianie brzeskokujawscy i inowrocławscy wyasygnowali dla swoich delegatów 400 zł „pro viatico”¹⁸.

¹⁶ Respons królewski posłom województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Warszawa, 12 VIII 1672, AGAD, Libri Legationum, sygn. 25, k. 394–396. W swojej instrukcji Kujawianie poruszyli jeszcze sprawę protokołów z rad senatu („Senatus consulta”) i pertraktacji prowadzonych z hetmanem zaporoskim Piotrem Doroszenką, *ibid.*

¹⁷ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 26 VI 1674*, [in:] DZK, t. 3, s. 22–24.

¹⁸ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 10 VI 1677*, [in:] DZK, t. 3, s. 50–57; *Marszałka sejmiku, Michała Zakrzewskiego, zobligowano do przekazania posłom instrukcji i kredensu*, zob. [in:] DZK, t. 3, s. 53–54.

W kolejnych kilku latach Kujawianie prawdopodobnie nie wybrali delegacji, która miała udać się z instrukcją do Jana III. Sposobność do tego rodzaju działania dawał sejmik relacyjny, zwołany przez króla po zerwanym sejmie zwyczajnym, który obradował w Warszawie w pierwszych miesiącach 1681 r. W reakcji na uniwersał królewski na kilkunastu zgromadzeniach szlacheckich w Koronie, które odbyły się 15 lipca tego roku, wydelegowano posłów do monarchy. Szlachta kujawska zdecydowała się jednak na inne rozwiązanie i zamiast poselstwa upoważniła marszałka sejmiku Jana Pstrokońskiego, żeby „listem doniósł jkr. mci” o podjętych przez nich ustaleniach¹⁹.

Trzecie poselstwo szlachta kujawska wyprawiła do Jana III dopiero w 1683 r., po zakończeniu sejmiku zwyczajnego. Podobnie jak poprzednio, dokonano tego na sejmiku relacyjnym, ale powtórnym, gdyż pierwsze zgromadzenie Kujawian z 20 maja zostało zerwane. Województwa brzeskokujawskie i inowrocławskie zjechały ponownie do Radziejowa 16 VI 1683 r. i obrały dwóch posłów do władcy. W spisanej tego dnia uchwale znalazły się podziękowania dla monarchy za wszystkie „koło dobra tej ojczyzny czułości, a pokazane wszelkie pańskie ku nam dobrodziejstwa”. Następnie delegaci kujawscy mieli zapewnić go o „wierności poddaństwa naszego z winnymi dziękami, oddając krew naszą i substancją na zaszczyt wprzód świątnic pańskich, na konserwacyą majestatu jkr. mci [...] oraz praw i swobód naszych”²⁰.

Podobną praktykę zastosowali Kujawianie dwa lata później, gdy zgromadzili się na sejmiku relacyjnym, wyznaczonym pod koniec sejmiku zwyczajnego w 1685 r. Obecna w Radziejowie szlachta brzeskokujawska i inowrocławska rozpoczęła sejmik 11 lipca tego roku i obradowała przez cztery dni²¹. Dzięki zachowanej instrukcji dla posłów wydelegowanych na dwór królewski możemy poznać zapatrywania i postulaty tamtejszych ziemian. W pierwszej kolejności złożono podziękowania władcy za to, że „sacratum caput suum, na zas[z]czyt wiary świętej i ojczyzny, wynosząc własnymi pierściami swymi prawie ostatnią świata chrześci[j]ańskiego zgubę na sobie zatrzymał”, czym rozślawił „waleczne imię polskie”. Następnie doceniono starania pary królewskiej czynione na ostatnich obradach w Warszawie, dziękując „majestatowi Króla JMci pana naszego miłościwego, tak i Królowej Jej Mci pani naszej miłościwej, za wszystkie podjęte prace [i] starania około dobra pospolitego i utrzymanie sejmiku tego”. Oba województwa kujawskie poprzez swoich delegatów zobowiązały się do wypłacenia podatków „i onym porządek wszelaki do prędkiego

¹⁹ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 15 VII 1681*, [in:] DZK, t. 3, s. 61–69.

²⁰ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 16 VI 1683*, [in:] DZK, t. 3, s. 76–84.

²¹ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 11 (14) VII 1685*, [in:] DZK, t. 3, s. 97–106.

i skutecznego ich wydania per laudum sejmiku na cale cztery ćwierci immediate następujące obmyśliły”. Kujawianie nie omieszkali przy tym wspomnieć, że podjęli tę decyzję „z ciężkością, dla znis[z]czenia krajów, przez ustawiczne włóczęgi żołnierza”. W dalszej części instrukcji znalazła się skarga na nadmierne obciążenie województw kujawskich na ostatnim sejmie, wbrew deklaracjom tamtejszych posłów. Z tego też powodu proszono Jana III o zmniejszenie liczby wojska przypadającego na te województwa „z repartymentu”, postulując, aby hetmani „tych ludzi od nas alienowali, skądinąd im obmyśliwszy stypendia”. Na końcu zaś Kujawianie poruszyli dwie sprawy lokalne. Była to petycja za kasztelanem brzeskokujawskim Spytkiem Pstrokońskim oraz kwestia obsady tamtejszych starostw sądowych²².

Jesienią 1687 r. władca zdecydował o zwołaniu kolejnego sejmiku zwyczajnego i wyznaczył sejmiki przedsejmowe w Koronie na 16 grudnia. Zgromadzenia te zostały jednak w wielu miejscach zerwane, tak w prowincji wielkopolskiej, jak i małopolskiej²³. Taki sam los spotkał sejmik województw kujawskich w Radziejowie, gdzie „ludzkie rozróżnione pewnych ludzi afekty, sejmik tak potrzebny rozerwały”. W zaistniałej sytuacji część Kujawian postanowiła „uniżenie” prosić Jana III „o powtórny uniwersał na sejmik”. Z misją tą na dwór królewski wyprawiono dwóch senatorów obecnych na tym zgromadzeniu. Byli to rodzeni bracia, a zarazem kasztelanowie: sieradzki Melchior Grudziński i brzeskokujawski Kazimierz Grudziński²⁴. Należy zauważyć, że delegacja ta nie miała statusu oficjalnego poselstwa, lecz była wyłączną inicjatywą prywatną zdeterminowanej grupy szlachty.

Sejm zwyczajny z 1688 r. został zerwany jeszcze przed wyborem marszałka izby poselskiej. Zniweczony został również kolejny sejm, który obradował na przełomie 1688 i 1689 r. W zaistniałej sytuacji Jan III odwołał się do swoich poddanych i wyznaczył sejmiki relacyjne w Koronie na połowę maja 1689 r. Część z tych zgromadzeń została jednak zerwana, jak chociażby sejmik województw kujawskich w Radziejowie. Dopiero na powtórnych obradach, które odbyły się 11 lipca tego roku, województwa brzeskokujawskie i inowrocławskie zdołały przyjąć uchwały. Oprócz spisania laudum Kujawianie wybrali dwuosobowe poselstwo, które otrzymało instrukcję oraz „kredens do najjaśniejszych rąk majestatu pańskiego”. Z zachowanego laudum wiadomo, że posłowie

²² Instrukcja województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 14 VII 1685, AGAD, Archiwum Publiczne Potockich (dalej cyt. APP), sygn. 133, s. 205–207; Serafin Głębocki do Jana III, Radziejów, 14 VII 1685, AGAD, APP, sygn. 12, s. 197.

²³ Robert KOŁODZIEJ, „Ostatni wolności naszej klejnot”. *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana III Sobieskiego*, Poznań 2014, s. 542–546.

²⁴ Sebastian Jaranowski do Jana III, Radziejów, 7 I 1688, Нацыянальны Гістарычны Архіў Беларусі, Мінск [Nacyjnalny Historyczny Archiw Bielarusi, Minsk], fond 695, opis 1, sprawa 55, k. 61–61v.

ci „przy winnem wierności poddaństwa naszego pod nogi pańskie oddaniu”, mieli upraszać władcę o „prędkie sejmu przyszłego złożenie”. Ponadto zobligowano ich do wstawienia się „za miastami hyberną obciążonemi”²⁵.

Kolejny sejm Rzeczypospolitej, który odbył się w Warszawie w pierwszych miesiącach 1690 r., zakończył się zwycięstwem władcy. Po zakończeniu obrad zwyczajowo nastąpiły sejmiki relacyjne, na których akceptowano decyzje podjęte przez parlamentarzystów. W Radziejowie sejmik został wyznaczony na 12 lipca tego roku²⁶, jednak podczas limity został zerwany. W zaistniałej sytuacji Jan III zwołał szlachtę kujawską na kolejne zgromadzenie, ale ta zdecydowała o jego limitowaniu do 18 XII 1690 r. Dopiero wtedy odniesiono się do uchwał sejmowych oraz postanowiono wydelegować kolejne poselstwo na dwór królewski. Z lakonicznych wzmianek zawartych w spisany wówczas laudum wiadomo, że posłowie mieli złożyć „należyte” podziękowanie królowi „za ojcowską majestatu pańskiego łaskę” oraz poinformować go o wypłaceniu przez Kujawian należnych wojsku pieniędzy²⁷.

Ostatnie lata panowania Jana III charakteryzowały się narastającym kryzysem wewnętrznym i wyraźnym upadkiem autorytetu władcy. Opozycja kierowana przez dominujących na Litwie Sapiechów nie pozwoliła na przyjęcie konstytucji sejmowych, mimo kilku prób podjętych przez dwór królewski (sejmy: 1692/1693, 1693 i 1695). Ten zgubny proceder dotyczył również sejmiki szlacheckie, które były coraz częściej zrywane. Wprawdzie w latach 1691–1695 kilka zgromadzeń kujawskich zakończyło się podjęciem uchwał, ale brakuje w nich wzmianek o wydelegowaniu poselstwa do drugiego króla rodaka. Największa szansa na realizację takiego przedsięwzięcia pojawiła się na sejmiku relacyjnym zwołanym przez władcę na 26 V 1695 r. Kujawianie nie poszli jednak w ślady szlachty z innych ziem i województw koronnych, które w większości skierowały swoich posłów na dwór królewski, tylko zdecydowali się na rozwiązanie, jakie zastosowano w Radziejowie 14 lat wcześniej. Upoważnili bowiem marszałka sejmiku, sędziego ziemskiego brzeskokujawskiego Michała Zakrzewskiego, aby „odpisał” na list Jana III skierowany do tamtejszego sejmiku oraz odniósł się w nim do propozycji królewskiej zawartej w uniwersale²⁸.

Powyższe przypadki wskazują na to, że w latach 1669–1690 szlachta kujawska wydelegowała co najmniej 12 poselstw do pierwszych królów rodaków. Do Michała Korybuta wysłano pięć delegacji, a do Jana III – siedem. Nie ulega jed-

²⁵ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 11 VII 1689*, [in:] DZK, t. 3, s. 132–137.

²⁶ *Volumina legum*, wyd. Jozafat OHRYZKO, t. 5, Petersburg 1860, s. 386.

²⁷ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 18 XII 1690*, [in:] DZK, t. 5, s. 408–413.

²⁸ *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 26 V 1695*, [in:] DZK, t. 3, s. 188–191.

nak wątpliwości, że Kujawianie wyprawili w tym czasie na dwór królewski więcej poselstw, jednak zachowane źródła wspominają tylko o 12 takich przypadkach. W czasach panowania Jana III posłów z województw kujawskich wysłano zapewne do tego monarchy po zerwaniu sejmików przedsejmowych w pierwszym terminie, prosząc go o zgodę na powtórny sejmik. Taka sytuacja, oprócz wspomnianego już sejmu zwyczajnego z 1688 r., zaistniała przed kilkoma innymi zgromadzeniami parlamentu (sejmy: 1683, 1688/1689, 1692/1693 i 1695²⁹).

We wspomnianych poselstwach województw kujawskich uczestniczyło przeszło 20 osób. Początkowo Kujawianie wyprawiali na dwór królewski delegacje złożone z czterech reprezentantów, dwóch od szlachty brzeskokujawskiej i dwóch od inowrocławskiej. Natomiast od 1672 r. wysyłano już dwuosobowe poselstwa, po jednym przedstawicielu z każdego województwa.

Wykaz posłów kujawskich z okresu panowania pierwszych królów rodaków obejmuje 23 nazwiska. W zestawieniu tym znajduje się kilka osób, które pełniły tę funkcję więcej niż raz. Trzykrotnie na dwór królewski delegowano podsejmskiego, a następnie podkomorzego brzeskokujawskiego Sebastiana Jaranowskiego oraz Ludwika Zboży Zakrzewskiego. Dwukrotnie zaś wysłano kasztelanica brzeskokujawskiego Jana Pstrokońskiego, podkomorzego brzeskokujawskiego Spytka Pstrokońskiego i chorążego inowrocławskiego Aleksandra Trzebuchowskiego. Warto też wspomnieć, że dwie tamtejsze rodziny, Pstrokońscy i Zakrzewscy, miały w tym okresie po trzech swoich przedstawicieli.

W większości przypadków posłami zostawali tamtejsi urzędnicy ziemscy, a jedynie pięciu delegatów szlachty kujawskiej nie sprawowało urzędu. Najbardziej reprezentacyjne poselstwo wybrano w 1688 r., które tworzyła dwójka senatorów. Jednym z nich był kasztelan z województwa sieradzkiego, ale powiązany z Kujawami. Należy też dodać, że dwukrotnie posłami do króla zostały osoby, które kierowały obradami sejmiku w Radziejowie. W 1671 r. Stanisław Pstrokoński, a w 1689 r. Michał Stanisław Zakrzewski.

W omawianym tu okresie posłami do królów rodaków były następujące osoby:

- Bykowski Stanisław, starosta przedecki i kłodawski (1672 – sierpień),
- Dąbski (Dąbski) Zygmunt, starosta gnieźnieński i cześnik inowrocławski (1669),
- Gąsiorowski Andrzej, starosta radziejowski (1671),
- Głębowski Serafin (1677),
- Grudziński Kazimierz, kasztelan brzeskokujawski (1688),
- Grudziński Melchior, kasztelan sieradzki (1688),
- Jaranowski Andrzej, kasztelan kowalski i dworzanin pokojowy JKM (1672 – sierpień),

²⁹ R. KOŁODZIEJ, op.cit., s. 526, 550, 565, 579.

- Jaranowski Sebastian, podsędek brzeskokujawski (1670, 1672 – kwiecień), podkomorzy brzeskokujawski (1689),
- Kołodzki Augustyn, sędzia ziemski inowrocławski (1690),
- Krasieński Świętosław (1672 – kwiecień),
- Krasieński Wojciech (1669),
- Niemojewski Andrzej, cześnik inowrocławski (1683),
- Piotrowski Mikołaj Andrzej, podsędek inowrocławski (1674),
- Pstrokoński Jan, kasztelan brzeskokujawski (1683, 1685),
- Pstrokoński Spytek, podkomorzy brzeskokujawski (1670, 1671),
- Pstrokoński Stanisław, skarbnik dobrzyński (1671),
- Szczawiński Jakub, wojewódzic inowrocławski (1690),
- Świętosławski Piotr, wojski dobrzyński (1670),
- Trzebuchowski Aleksander, chorąży inowrocławski (1669, 1674),
- Trzebuchowski Jan (1677),
- Zakrzewski Ludwik Zboży (1669, 1671, 1685),
- Zakrzewski Marcin, podczaszy brzeskokujawski (1670),
- Zakrzewski Michał Stanisław, podsędek brzeskokujawski (1689).

Warto też wspomnieć, że 2/3 posłów kujawskich wydelegowanych do Michała Korybuta i Jana III w tym samym czasie reprezentowało Kujawian na sejmach Rzeczypospolitej. Wśród 23 wymienionych osób, oprócz dwójki senatorów (Kazimierza i Melchiora Grudzińskich), mandat poselski na sejmikach przedsejmowych w Radziejowie uzyskało 14 osób³⁰.

W latach 1669–1690 szlachta województw brzeskokujawskiego i inowrocławskiego wyraźnie demonstrowała swoje poparcie dla obu królów rodaków, o czym świadczą uchwały mówiące o wysłaniu poselstw na dwór królewski. Na podstawie zachowanych źródeł można stwierdzić, że Kujawianie w tym właśnie okresie co najmniej 12-krotnie delegowali tam swoich posłów. Pod tym względem ziemianie kujawscy nie wyróżniali się jednak szczególną aktywnością, gdyż sąsiednie województwa: poznańskie i kaliskie desygnowały do Michała Korybuta i Jana III aż 20 poselstw³¹.

Należy też zauważyć, że większość poselstw kujawskich wysłano z sejmików relacyjnych, a kilka innych wyłoniono podczas sejmików przedsejmowych. Nie mamy natomiast żadnego potwierdzonego przypadku, aby posłów wybrano podczas sejmiku deputackiego. Przywołani tu posłowie, podobnie jak reprezentanci innych województw koronnych, otrzymywali gratyfikację finansową,

³⁰ Leszek A. WIERZBICKI, *Marszałkowie i parlamentarzyści. Studia z dziejów sejmu polskiego w XVII wieku*, Warszawa 2014, s. 122–139; R. KOŁODZIEJ, op.cit., s. 585–653.

³¹ *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1668–1675*, wyd. Michał ZWIERZYKOWSKI, Robert KOŁODZIEJ, Andrzej KAMIENSKI, Poznań 2018; *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1676–1695*, wyd. Michał ZWIERZYKOWSKI, Robert KOŁODZIEJ, Andrzej KAMIENSKI, Poznań 2018.

która miała przynajmniej częściowo pokryć wydatki związane z podróżą na dwór królewski³².

Poselstwa były dodatkową formą politycznej aktywności szlachty kujawskiej. Ich intensywność w znacznej mierze była uwarunkowana dynamiką wydarzeń politycznych rozgrywających się w kraju. Niektóre zaś legacje były wynikiem działań podjętych przez dwór królewski.

W uchwałach spisanych przez Kujawian odnoszono się przeważnie do bieżących spraw krajowych, ale też wyrażano swoje stanowisko w kwestiach polityki zagranicznej. Część postulatów, jakie przekazywano do załatwienia posłom wydelegowanym na dwór królewski, dotyczyła spraw lokalnych. Ziemianie obecni na obradach w Radziejowie rekomendowali władcy aktywnych działaczy politycznych z terenu Kujaw, a także bronili się przed nabywaniem tamtejszych urzędów przez nieposesorów³³. Zbliżone postulaty można również dostrzec w instrukcjach spisanych dla posłów z innych województw koronnych, które w tym samym czasie delegowały swoich przedstawicieli do władców Rzeczypospolitej³⁴.

BIBLIOGRAFIA

- Kaniewski, Jacek. *Sejmiki koronne wobec problemów wewnętrznych Rzeczypospolitej za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669–1673)*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2014.
- Kluczycki Franciszek, eds. *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, vol. 1, part 2. Kraków: Akademia Umiejętności, 1881.
- Kołodziej, Robert. „Ostatni wolności naszej klejnot”. *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana III Sobieskiego*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2014.
- Ohryzko, Jozafat, ed. *Volumina legum*, vol. 5. Petersburg: Jozafat Ohryzko, 1860.
- Pawiński, Adolf. *Rządy sejmikowe w Polsce 1572–1795 na tle stosunków województw kujawskich*, edited by Henryk Olszewski. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1978.
- Pawiński, Adolf. *Rządy sejmikowe w Polsce 1572–1795 na tle stosunków województw kujawskich*. Warszawa: Drukarnia Józefa Bergera, 1888.

³² Wzmiankuje o tym *Laudum województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 10 VI 1677*, [in:] DZK, t. 3, s. 50–57.

³³ Instrukcja województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego, Radziejów, 14 VII 1685, AGAD, APP, sygn. 133, s. 206.

³⁴ Zob. Leszek A. WIERZBICKI, *Poselstwa od szlachty województwa sandomierskiego do Michała Korybuta i Jana III (1670–1693)*, [in:] *Z życia politycznego szlachty i ziemiaństwa między Wisłą a Pilicą w XVI–XX wieku. Studia*, red. Jerzy GAPYS, Mariusz NOWAK, Jacek PIELAS, Kielce 2017, s. 77–86.

- Pawiński, Adolf, ed. *Rządy sejmikowe w epoce królów elekcyjnych 1572–1795*, vol. 2: *Lauda i instrukcje 1572–1674*. Warszawa: Drukarnia Józefa Bergera, 1888.
- Pawiński, Adolf, ed. *Rządy sejmikowe w epoce królów elekcyjnych 1572–1795*, vol. 3: *Lauda i instrukcje 1674–1700*. Warszawa: Drukarnia Józefa Bergera, 1888.
- Pawiński, Adolf, ed. *Rządy sejmikowe w epoce królów elekcyjnych 1572–1795*, vol. 5: *Lauda i instrukcje 1733–1795*. Warszawa: Drukarnia Józefa Bergera, 1888.
- Przyboś, Adam, ed. *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, vol. 3: 1661–1673. Wrocław, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1959.
- Wierzbicki, Leszek A. *Marszałkowie i parlamentarzyści. Studia z dziejów sejmu polskiego w XVII wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2014.
- Wierzbicki, Leszek A. “Poselstwa od szlachty województwa sandomierskiego do Michała Korybuta i Jana III (1670–1693).” In *Z życia politycznego szlachty i ziemiaństwa między Wisłą a Pilicą w XVI–XX wieku. Studia*, edited by Jerzy Gapys, Mariusz Nowak and Jacek Pielas, 77–86. Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe, 2017.
- Wierzbicki, Leszek A. *Pospolite ruszenie w Polsce w drugiej połowie XVII wieku. Ostatnie wyprawy z lat 1670–1672*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2011.
- Zwierzykowski Michał, Robert Kołodziej and Andrzej Kamieński, eds. *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1668–1675*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2018.
- Zwierzykowski Michał, Robert Kołodziej and Andrzej Kamieński, eds. *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1676–1695*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2018.

TNT